

ISSN 2181-6833

PEDAGOGIK MAHORAT

3
2023

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

3-son (2023-yil, aprel)

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2023

MUNDARIJA

№	Familiya I.Sh.	Mavzu	Bet
DOLZARB MAVZU			
1.	<i>САИПОВА Малоҳат</i>	Меҳнат миграцияси масалаларида хорижий ва маҳаллий олимларнинг изланишлари	7
2.	<i>МАХМУДОВА Диларом Ахмадовна</i>	Психологические особенности внутрисемейных отношений у жертв торговли людьми	11
PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA			
3.	<i>FAYZIEVA Umida Asadovna</i>	O'qituvchining kasbiy pedagogik kompetentligi va uni takomillashtirish yo'llari	16
4.	<i>AMONOV Adkham Kamolovich, ESHIMOV Rahmon Rustamovich</i>	Analysis of computer simulation models in inclusive education on legal approach to learning process	20
5.	<i>JALILOV Hafiz Naimovich</i>	Oliy ta'lim tizimida oila va kasb muvozanatining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	24
6.	<i>KARIMOVA Mahbuba Nutfullayevna</i>	Texnologiya darslarida o'quvchilarning kreativ qobiliyatlarini shakllantirishning zamonaviy usullari	29
7.	<i>MIRZAYEVA Dilfuza Shavkatovna</i>	Bo'lajak o'qituvchining kasbiy tayyorgarligida art-pedagogik kuzatib borish konsepsiyasi	34
8.	<i>MUXIDOVA Olima Nurilloevna</i>	Ta'lim tizimida transversal kompetensiyaning ahamiyati	38
9.	<i>NEMATOVA Zebo Tursunboyevna</i>	Autentik materiallar orqali talabalarda mantiqiy tafakkurni rivojlantirish metodikasi	42
10.	<i>QULIYEVA Shahnoza Halimovna</i>	“Texnologik ta'lim” yo'nalishi talabalarida kreativ qobiliyatlarni rivojlantirish mexanizmlari	47
11.	<i>QAHHOROV Siddiq Qahhorovich, RUSTAMOV Hakim Sharipovich</i>	Talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda didaktik dasturiy vositalardan foydalanish	52
12.	<i>XUDAYBERGANOV Shuhrat Shavkat o'g'li</i>	Akademik erkinlik va milliy pedagogikaning o'zaro aloqadorligi	59
13.	<i>ЖУМАЕВ Рустам Фаниевич</i>	Интегратив ёндашув асосида талабаларда фуқаролик позицияси ва касбий компетенцияни такомиллаштириш	64
14.	<i>DILOVA Nargiza Gaybullayevna</i>	Shaxslararo munosabat tushunchasi, mazmuni, mohiyati va jamiyat hayotidagi o'rni	71
15.	<i>RAXIMOVA Dilbar Muxiddinovna</i>	Shaxs psixologik yetukligi muammosining uzoq va yaqin xorij olimlari tomonidan o'rganilishi	74
16.	<i>БОЗОРОВ Абдусодиқ Абдурайимович</i>	Профессор-ўқитувчиларнинг касбий камолоти - таълим сифати кафолати	78
17.	<i>САИДОВА Зилола</i>	Ривожланган хориж мамлакатларида олий таълим ва мактаб ўртасидаги интеграция хусусида	83
18.	<i>ELOV Ziyodullo Sattorovich, ISMATOVA Feruza Alisher qizi</i>	Huquq-tartibot organlari psixologining kasbiy kompetensiyasining shaxsiy komponentining tuzilishini o'rganish	89
19.	<i>TILAVOV Muxtor Xasan o'g'li</i>	Boshqaruv faoliyatida qaror qabul qilishning psixologik xususiyatlari	93
MAKTABGACHA VA BOSHLANG'ICH TA'LIM			
20.	<i>ASATOVA Barfiya Faxridinovna</i>	Boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari ishlar mazmunini takomillashtirish metodikasi	97
21.	<i>SAFOYEV Hasan Aminovich</i>	5-6 yoshdagi bolalar uchun o'yin faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari	101

TA'LIM TIZIMIDA TRANSVERSAL KOMPETENSIYANING AHAMIYATI

Muxidova Olima Nurilloevna
Qori Niyoziy nomidagi pedagogika
fanlari ilmiy tadqiqot instituti doktoranti

Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalarning transversal kompetensiyalarini rivojlantirishning ahamiyati ko'rib chiqiladi. Rivojlanayotgan jamiyatga munosib ta'lim tizimiga muvofiq talabalarni fuqaro sifatida shakllantirishga qaratilgan transversal kompetensiyalarning tarkibiy qismlari va usullari tahlil qilinadi. Transversal kompetensiyalarning to'plami butun dunyo ta'lim tizimining diqqat markazida bo'lib, Yevropa Ittifoqi universitetlarida rivojlanish uchun zarur deb tan olingan: tanqidiy va innovatsion fikrlash, ijodiy fikrlash, raqamli savodxonlik, axborot savodxonligi, muammolarni hal qilish, jamoaviy ishlash, chet tilini bilish va boshqalardir.

Kalit so'zlar: transversal ko'nikmalar, transversal kompetensiya, XXI asr ko'nikmalari, raqamli savodxonlik, mehnat bozori.

ЗНАЧЕНИЕ ТРАНСВЕРСАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

В этой статье рассматривается важность развития трансверсальных компетенций студентов в высших учебных заведениях. Анализируются компоненты и методы трансверсальных компетенций, направленных на формирование у учащихся гражданской ответственности в соответствии с системой образования, соответствующей развивающемуся обществу. Набор трансверсальных компетенций находится в центре внимания всей мировой системы образования и признан необходимым для развития в университетах Евросоюза: критическое и инновационное мышление, творческое мышление, цифровая грамотность, информационная грамотность, решение проблем, работа в команде, владение иностранным языком и т. д.

Ключевые слова: трансверсальные навыки, трансверсальная компетенция, навыки XXI века, цифровая грамотность, рынок труда.

THE IMPORTANCE OF TRANSVERSAL COMPETENCE IN THE EDUCATIONAL SYSTEM

This article discusses the importance of developing transversal competencies of students in higher education institutions. The components and methods of transversal competencies aimed at the formation of students' citizenship in accordance with the education system corresponding to the developing society are analyzed. A set of transversal competencies is at the center of attention of the entire world education system and is recognized as necessary for the development of critical and innovative thinking, creative thinking, digital literacy, information literacy, problem solving, teamwork, foreign language proficiency, etc

Keywords: transversal skills, transversal competence, skills of the XXI century, digital literacy, labor market.

Kirish

Jamiyatning jadal rivojlanishi ta'lim tizimiga yangi talablarni kiritmoqda. Talabalar nafaqat taqdim etilgan ma'lumotlarni olishlari, balki atrof-muhitga muvofiq bilimlarni o'zlashtirishlari, qayta ishlashlari, rivojlantirishlari va qo'llashlari kerak.

Kelajakda millatning mavjudligi uning tabiiy boyliklari bilan emas, balki o'z xalqining raqobatbardosh qobiliyatlarini bilan baholanadi. Shuning uchun hozirgi vaqtda har bir kishi XXI asr ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak. Masalan, kompyuter savodxonligi, chet tillarini bilish, madaniy ochiqlik kabi omillar shaxsiy rivojlanish uchun zaruriy shartlar hisoblanadi. Shuning uchun "Raqamli O'zbekiston", "Innovatsion ta'lim", "Madaniy va dinlararo totuvlik" kabi dasturlar millatimizni, xalqimizni XXI asr talablariga tayyorlash uchun olib borilayotgan tashviqotlardandir.

Davlatimiz rahbari yoshlar zamonaviy ilm-fan va yuqori texnologiyalarni mukammal egallash zarurligi, buning uchun barcha kuch va imkoniyatlar ishga solinishini har bir nutqlarida aytib o'tadilar.

Ta'lim tizimida jamiyatning yangi tamoyillari - harakatchanlik, ijodkorlik, muloqot va muloqotga javob beradigan innovatsion ta'lim texnologiyalarini joriy etish ko'zda tutilgan. Ta'limda asosiy e'tiborni ijodni rivojlantirishga, tanqidiy fikrlash, bir jamoada ishlash qobiliyatiga qaratish kerak.

O'quv jarayonida ushbu kompetensiyalar ilmiy adabiyotlarda quyidagi nomlar ostida keng qo'llaniladi: umumiy kompetensiyalar (generic competences), strategik kompetensiyalar (strategic competences) va asosiy kompetensiyalar (core competences).

Transversal kompetensiyalar - tez moslashish va faoliyatning bir sohasidan ikkinchisiga o'tish qobiliyati bo'lib, shuningdek, mehnat bozorida muvaffaqiyatga erishishda muhim rol o'ynaydi.

Bugungi kunda oliy ta'limning asosiy maqsadi nafaqat jamiyatni mutaxassislar bilan ta'minlash, balki jamiyatning barcha ehtiyojlarini qondirish, raqamli texnologiyalardan foydalanish, mehnat bozorida moslashuvchanlik va ijodkorlikni yaratish, jamoada ishlash va mustaqil ravishda qarorlar qabul qilishni fuqarolik va kasbiy mahorati orqali hal eta oladigan madaniyatlararo bilimlarga ega mutaxassislar tayyorlash muhim masalalardandir.

Adabiyot sharhi

Rivojlanayotgan jamiyatning asosiy talablaridan biri bu talabalar orasida muloqot va bag'rikenglikni borligi asosiy talablardan biridir. So'nggi yillarda ushbu tuzilmalar transversal kompetensiyaning tarkibiy qismlari sifatida ko'rib chiqilmoqda.

"Transversal kompetensiya" tushunchasi Yevropada 1970-yillarning boshlarida paydo bo'lgan. Ushbu konsepsiya birinchi marta 1972 yilda E.Fordinning "Learning to be: The World of Education tion Today and Tomorrow" hisobotida taqdim etilgan.

Muallif ikkita asosiy mafkurani taklif qildi: "uzluksiz ta'lim" va "o'quvchilar jamoasi" [1].

Transversal kompetensiyalar YUNESKO tomonidan ta'riflanganidek: tanqidiy va innovatsion fikrlash, shaxslararo munosabatlar, global fuqarolik, jismoniy va psixologik salomatlik. Fanlararo kompetensiya va transversal kompetensiyalar o'rtasidagi aloqalar hali ham to'liq aniqlanmagan [2].

An'anaviy kompetensiyalar - hisoblash, mantiq, savodxonlik kabi bilimlarni tushuna olish va qo'llay olish qobiliyatidir. Shu bilan birga transversal/kognitiv bo'lmagan ko'nikmalarga insonning jamiyat bilan o'zaro ta'sirini kuchaytirishga hissa qo'shadigan ijtimoiy, hissiy kompetensiyalar kiradi [3]

Claudi Langa, transversal kompetentlik " muayyan sohadan tashqariga chiqadigan va kasbiy kompetensiyalarni mustahkamlaydigan ko'nikmalar", deydi [4].

Hollis Ashbaugh, Karla M. Johnstone (2000), De Lange, P., Jackling, B. Gut (2006) ma'lumotlariga ko'ra, transversal kompetensiyalar kasbiy kompetensiyalarni to'ldirish va mutaxassislarning ma'lum bir sohada muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar to'plamidir. [5].

Asosiy qism

Transversal ko'nikmalarning terminologiyasi va tasnifi har xil bo'lsa-da, tadqiqotlarda ko'rsatilgandek, ular birinchi navbatda insonning mehnat qobiliyatini oshiradigan ishlab chiqarish, tadbirkorlikda aks etadi. Bundan tashqari, u yana bir noyob mahorat to'plami sifatida qaraladi.

Transversal ko'nikmalar to'plami faoliyatning bir sohasidan boshqasi bilan farq qilishi mumkin. Masalan, o'qituvchilar uchun o'z sohasidagi bilimlari bu uning kasbiy ko'nikmalari, chet tilidagi nutqi, axborot va raqamli texnologiyalardan foydalana olishi bu transversal ko'nikmalardir. Boshqa tomondan, raqamli texnologiya ko'nikmalari axborot sohasi xodimlari uchun kasbiy ko'nikma sifatida qaraladi, aksincha o'qituvchilar uchun muhim transversal ko'nikmalardir. Shuningdek, transversal ko'nikmalar, ya'ni 21-asr ko'nikmalari hisoblanib ta'lim tizimida keng qo'llanilmoqda.

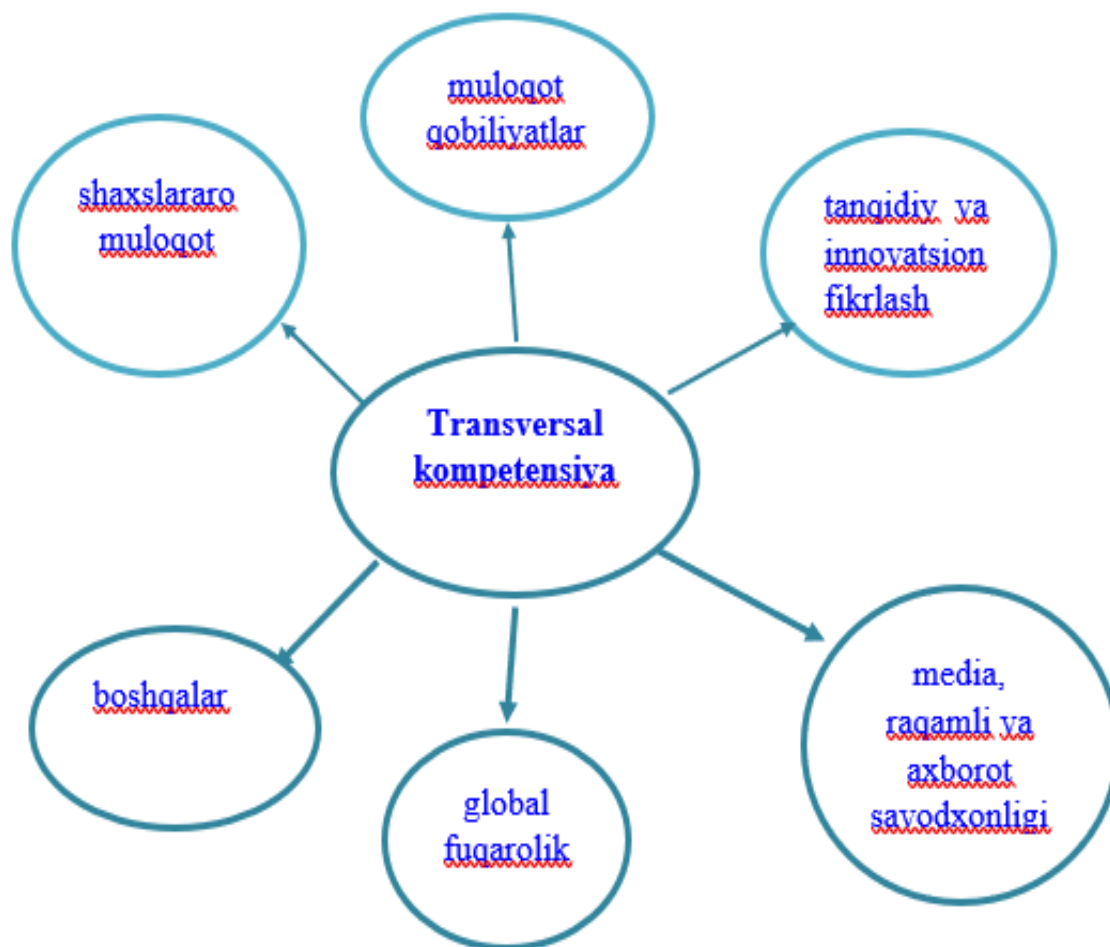
Ular tanqidiy fikrlash, yetakchilik, axborot va raqamli vositalardan foydalanish, muammolarni hal qilish va jamoada ishlash qobiliyatlarini shakllantiradi. Ushbu ko'nikmalar shaxsni rivojlantirish asoslari hisoblanadi va har qanday bilim va ko'nikmalarni shakllantirishning muhim qismidir (Whittemore, 2018) [6].

Transversal ko'nikmalar-bu boshqa sohaga osongina moslasha oladigan, ma'lum bir sohada keng qo'llaniladigan va tez rivojlanayotgan qobiliyatlar to'plami. Ushbu ko'nikmalar kishilarning nafaqat o'qish yoki faoliyati davomida, balki kundalik hayotda ham samarali ishlashlari uchun zarurdir. Ushbu ko'nikmalar har qanday mehnat bozorida muvaffaqiyatga erishishda asosiy rol o'ynashi bilan farq qiladi.

Quyida transversal kompetensiyaning tarkibiy qismlari berilgan:

Transversal kompetensiya, yuqorida aytib o'tilgan ko'nikmalardan tashqari, tahliliy ko'nikmalar, ijtimoiy va fuqarolik ko'nikmalari, yetakchilik va tadbirkorlik ko'nikmalari, shuningdek, global fuqarolikni o'z ichiga oladi.

YUNESKO ma'lumotlariga ko'ra, bu kompetensiyalar nafaqat ko'nikmalar, balki qadriyatlar va bilimlarga ham tegishli. Transversal kompetensiyalar bilishning eng murakkab kompetensiyalardan biri bo'lib, jamiyatda ta'limga qaratilgan asosiy yo'l sifatida tan olinadi. Ushbu kompetensiya mehnat bozori talablarini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi, shuning uchun ba'zi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu kompetensiya mehnat kompetensiyasi deb ham ataladi.

1-rasm. Transversal kompetensiyaning tuzilmasi

Yuqoridagi ma'lumotlarni umumlashtirib aytishimiz mumkinki, transversal kompetensiya – bu rivojlanayotgan jamiyatdagi ta'lim va fanning ko'plab sohalarini qamrab oladigan, kelajak avlodning o'z maqsadiga erishishi uchun to'g'ri va samarali zarur yo'l deb hisoblanadi. Qayd etilishicha, keyingi yillarda transversal kompetensiyani rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Transversal ko'nikmalar kelajakdagi mutaxassislarga yagona shaxsga aylanish, shuningdek, rivojlanayotgan o'zgaruvchan jamiyat oqimiga moslashish va birgalikda o'sishga imkon beradigan qadriyatlardan biridir.

Xulosalarga ko'ra, transversal kompetensiyalar XXI asr kompetensiyalari sifatida ham keng tanilgan, shu bilan birga oliy ta'lim muassasalarining strategiyalarida ushbu kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirishga katta ahamiyat berilgan. Shuni hisobga olish kerak bo'lgan muammolardan biri shundaki, oliy o'quv yurtlarida "transversal kompetensiya", "transversal ko'nikmalar" tushunchalarining so'zma-so'z qo'llanilmasligi yoki transversal kompetensiyalar ko'plab tarkibiy qismlardan tashkil topganligi sababli, ba'zi qismlar e'tiborsiz qolib ketmoqda.

Shu sababli, ta'limda mavzu asosidagi kompetensiyalarni rivojlantirish yuqori darajada deb taxmin qilish mumkin. Ta'lim muassasalarining asosiy vazifalaridan biri mutaxassislar o'rtasida kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdir. Shuningdek, transversal kompetensiyalarni shakllantirish esa bu mutaxassislar kelajakda har qanday vaziyatda maqbul yechimni topa olishlarini ta'minlashdir.

Xulosa

O'qituvchilar ushbu malakalarni, ko'nikmalarni rivojlantirganliklariga asoslanib, ular bo'lajak mutaxassislarning kasbiy ta'limidan tashqari, o'quv jarayonida yangi pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda mehnat bozorida talab qilinadigan malakali kadrlar tayyorlashga hissa qo'shishlari lozim.

Agar shunday bo'lsa, demak, an'anaviy ta'lim tizimining raqamli texnologiya vositalar yordamida zamonaviy ta'lim usullariga murojaat qilishi, shubhasiz, jamiyat talablariga muvofiq mutaxassislarni tayyorlaydi

Shuni ta’kidlash kerakki, transversal kompetensiyaning ko’plab tuzilmalari hali o’quv tizimiga to’liq qo’shilmagan, boshqa tomondan, ba’zi tuzilmalar juda yaxshi rivojlanganligi haqida uzoq vaqtdan beri mavjud.

Binobarin, ta’lim tizimi va mutaxassislarni tayyorlash ijodiy va innovatsion fikrlash, tayanch va shaxsiy, kasbiy ko’nikmalarni rivojlantirish, shuningdek, jahon mehnat bozorini zabt etishga qodir mutaxassislarni tayyorlash yo’nalishi bo’yicha qurilishi kerak.

Demak, transversal kompetensiyalar o’qituvchi va talabalar o’rtasida, shuningdek an’anaviy, no’an’anaviy ta’lim shakllarida hamkorlikda ishlash natijasida shakllanadigan va rivojlanadigan ko’nikmalar hisoblanadi. Shuning uchun ham o’qituvchilar bo’lajak mutaxassislarni tayyorlashda kasbiy va shaxsiy hamda transversal kompetensiyalarni shakllantirishi kerak.

Adabiyotlar:

1. Lana Francesca Dreimane. European Journal of Education Studies, Том 3, Выпуск 10, 2017, p.65.
2. Amadio M. (2013). A rapid assessment of curricula for general education focusing on cross-curricular themes and generic competences or skills. Teaching and learning: Achieving quality for all”. <http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/resources/225939e.pdf> p.9
3. Yano, S. (2013). Mapping Transversal/Non-Cognitive Skills in Education.
4. Langa C (2015). The contribution of transversal competences to the training of the educational sciences specialists, Procedia-Social and Behavioural Sciences 180, p.7-12.
5. Nicolaescu Cristina, David Delia (2017). Professional and transversal competencies in the accounting field perceptions? Evidence from Western Romania, Studies in Business and Economics no. 12(3)/2017, p.128
6. Whittemore (2018). White paper transversal competencies essential for future proofing the workforce, p.9.
7. Мухидова О.Н. (2021). Формирование трансверсальных компетенций – приоритетная задача преподавателей высшей школы. Общество и инновации. 2, 11/S, 394–398.
8. Muhidova O.N. (2021). Transversal competences as a result of student’s modern world view formation. Current research journal of pedagogics. 3, 03 С. 64-69.
9. Мухидова О.Н. (2020). Компетенциявий ёндашув асосида бўлажак технология фани ўқитувчиларини тайёрлаш тизимини такомиллаштириш. Педагогик маҳорат Центр научных публикаций (buxdu. uz) 1/1, 57-61
10. Мухидова О.Н. (2020). Технология фани ўқитувчиларини тайёрлашда компетенциявий ёндашувлар. Педагогик маҳорат Центр научных публикаций (buxdu. uz) 2/2, 158-164.
11. Мухидова О.Н. (2022). Трансверсальные компетенции – как результат становления поэтапного, эволюционного мировоззрения студентов. Collection of scientific papers «SCIENTIA», 2022/4/1, С.73-75
12. Мухидова О.Н. (2022). Трансверсальные компетенции педагога – это проявленные его профессионально – личностных качеств. Eurasian journal of academic research. Innovative Academy Research Support Center (2022) Volume 2 Issue 5, 69-76
13. Mirjanova N.N., Muxidova O.N., Sodiqova A.H. (2022). Improving the methodology of using digital technologies in the development of professional competencies of future technology teachers. International Journal of Early Childhood Special Education Volume 14 No 1. pp. 2548-2553.